

MARZENA OŻAROWSKA, WOJCIECH OŻAROWSKI

PRZYJMOWANIE PERSPEKTYWY PARTNERA MAŁŻEŃSKIEGO W ZAKRESIE JEGO DECYZJI ŻYCIOWO DONIOSŁEJ

Oczywiste jest, że właściwie ciągle i w różnych układach społecznych w toku naszej działalności podejmujemy decyzje. Znacznie rzadziej natomiast mamy do czynienia z decyzją życiowo doniosłą (Coleman, 1980; Harvey, 1987). Do tych najważniejszych w życiu należy zawarcie związku małżeńskiego, bowiem wyznacza ono dalsze tory życiowe większości jednostek.

W podejmowaniu decyzji, jak zauważa Cohen (1993) oraz Payne i in. (1993), ludzie mają tendencję do stosowania strategii przynoszących skuteczne zastosowanie ich faktycznej wiedzy i zdolności procesualnych.

W przypadku decyzji życiowo doniosłych mamy do czynienia z takim rodzajem decyzji, gdzie celem jest osoba, co wywołuje znacznie większe emocje, niż gdy celem jest coś nieożywionego (Pfister, Bohm, 1992).

Trzeba mieć na względzie, że decyzja życiowo doniosła to także metadecyzja, która w świadomości jednostki będzie obowiązująca przy dokonywaniu jakiegokolwiek wyboru w formie jej ciągłego ponawiania podczas całego dalszego życia. Jest to decyzja, która wchodzi w centralne mechanizmy regulacyjne, gdyż właśnie w niej ujawnia się zazwyczaj światopogląd jednostki oraz przyjmowany przez nią system przekonań i wartości, wskazując jednocześnie na sens życia.

Aby ująć aktywność celową drugiego człowieka, a zwłaszcza jego intencje i cele, trzeba wejść w jego położenie i odebrać sytuację tak, jak on ją widzi ze swej pozycji (Abramson i in., 1978; Walesa, 1987; Davis i in., 1996). Trzeba także uwzględnić, że jednostka pozostaje uczestnikiem różnorodnych

---

DR MARZENA OŻAROWSKA, Instytut Psychologii WSP, ul. L. Staffa 1, 85-867 Bydgoszcz.

DR WOJCIECH OŻAROWSKI, Instytut Psychologii WSP, ul. L. Staffa 1, 85-867 Bydgoszcz.

związków interpersonalnych i dzieli się z innymi treścią swych przeżyć, myśli i doświadczeń, wyraża stosunek emocjonalny do otaczającej rzeczywistości oraz przejawia wiele zachowań empatycznych.

Szczególnym rodzajem związku interpersonalnego, sprzyjającym przyjmowaniu perspektywy drugiego człowieka, jest związek małżeński. Ułatwia on wzajemne poznawanie się partnerów i pogłębianie wiedzy o sobie.

Zakres, stopień i jakość przyjmowanej perspektywy partnera małżeńskiego są warunkowane wieloma czynnikami. Za najbardziej istotny czynnik uznaje się powszechnie zdolność do empatii (Rostowski, 1987; Markus, Kitayama, 1991). Empatyczne czucie jest bowiem niezbędne, aby umieć „przyjąć rolę kogoś drugiego”, a w konsekwencji – stworzyć wzajemnie zgodne partnerskie relacje. Według Janickiej (1993), właśnie tego rodzaju cechy poznawczo-emocjonalne przyczyniają się do lepszego zrozumienia w diadzie, określając jej jakość.

Czynnikiem w istotny sposób determinującym przyjmowanie perspektywy partnera jest bez wątpienia staż małżeński. W życiu wspólnoty małżeńskiej wyodrębniane są najczęściej trzy fazy trwania związku, które uwzględniono także w tych badaniach:

1. Faza pierwotna (od zawarcia małżeństwa do urodzenia się pierwszego dziecka).
2. Faza rodzicielska (przekształcanie się małżeństwa w rodzinę, kiedy w jej skład wchodzi co najmniej para małżeńska i jej niesamodzielne dzieci).
3. Faza wtórnego życia małżeńskiego (okres po usamodzielnieniu się dzieci, czyli tzw. faza postparentalna) (Ziemska, 1977; Laskowski, 1987).

Od samego początku związku partnerzy wchodzi do niego z odmiennymi nawykami, upodobaniami, poglądami, z różnym zespołem potrzeb, z więzami uczuciowymi, jakie ich łączą od dzieciństwa z rodziną. Do swojego małżeństwa wnoszą również wzory ról i systemy wartości z rodziny macierzystej, co ma ogromny wpływ na to, czy i na ile związek ten będzie dla nich wzajemnie satysfakcjonujący.

Na podstawie powyższych danych przyjęto hipotezę badawczą, iż staż małżeński, wiek, poczucie zadowolenia ze związku, siła więzi małżeńskiej oraz nieco odmiennie cele i role pełnione na poszczególnych etapach życia małżeńskiego są czynnikami, które powodują, iż osoby będące dłużej w związku małżeńskim są bardziej zdolne do przyjmowania perspektywy decyzyjnej partnera niż osoby tworzące małżeństwa młode.

I. METODA

1. *Osoby badane*

Zmienną decydującą o doborze próbki była długość stażu małżeńskiego. Dodatkowym warunkiem uczestniczenia w badaniach było co najmniej średnie wykształcenie oraz wyznawanie religii chrześcijańskiej. Zawężenie grupy badanych do środowiska osób religijnych podyktowane było potrzebą ujednoczenia poglądów na problematykę życia małżeńskiego i podobny sposób rozumienia istoty tego związku.

Do badań zakwalifikowano ogółem 75 par małżeńskich, które podzielono na 3 grupy po 25 par, uwzględniając czas trwania małżeństwa (grupa A – 0-4 lata, grupa B – 5-18 lat, grupa C – więcej niż 18 lat). Poszczególne grupy różnicowała liczba dzieci. Małżeństwa z grupy A nie miały dzieci, z grupy B miały co najmniej 1 dziecko, zaś z grupy C – co najmniej 1 dziecko usamodzielnione.

Średnia wieku życia kobiet i mężczyzn w poszczególnych grupach była następująca: grupa A: K – 26, M – 27; grupa B: K – 29, M – 30; grupa C: K – 52, M – 55.

2. *Techniki badawcze*

W badaniach zastosowano sześć metod, z których trzy pierwsze traktowano jako metody doboru bo badań, np. Test Zdań Niedokończonych, którego autorem jest Jurczyk (1984), akcentujący zachowania specyficznie chrześcijańskie, Metoda Wybranych Dylematów Moralno-Religijnych (Cedro, 1984) oraz Kwestionariusz Biografii Religijno-Decyzyjnej. Trzy kolejne metody (IV, V i VI) stanowiły Kwestionariusze do Badania Decyzji Życiowo Doniosłej – własnej, partnera oraz swojej widzianej oczami partnera – skonstruowane w zespole badawczym pod kierunkiem Cz. Walesy (por. Ożarowska, 1991; Ożarowski, 1991).

Z wyróżnionych w wyniku badania procesu decyzyjnego dziedzin trzy uznano za mające pierwszorzędne znaczenie dla powyżej sformułowanego tematu badań. Są to: a) kierunek koncentracji decyzji (wskazanie na obiekt koncentracji decyzji: sprawy własne, sprawy dotyczące innych ludzi, rzeczy i sytuacji); b) świadomość (jako określona reprezentacja: jej zasady, kryteria,

komponenty); c) użyteczność wyników (ujmuje aspekt satysfakcji z decyzji, dobra moralnego, szczęścia itp.).

Pozostałe dziedziny nie były istotne dla porównania zgodności przekonań między małżonkami w poszczególnych perspektywach decyzyjnych.

Dla przeprowadzenia dokładniejszej analizy uzyskanego materiału zespół sędziów kompetentnych ustalił dla każdej dziedziny (np. świadomość) kategorie, np. c) ze względu na orientację, i podkategorie, np. 1) na siebie, 2) na obiektywną rzeczywistość. W ramach każdej podkategorii uwzględniono trzy perspektywy decyzyjne: poziom I dotyczył ujmowania danej rzeczywistości w perspektywie prostej (badani udzielali odpowiedzi za siebie, odnośnie do swojej decyzji); poziom II odnosił się do metaperspektywy (badani udzielali odpowiedzi w odniesieniu do decyzji życiowo doniosłej, podjętej przez swego partnera małżeńskiego); poziom III dotyczył metameta perspektywy (badani opisywali decyzję życiowo doniosłą w roli partnera za siebie).

Otrzymane wskaźniki liczbowe stały się podstawą do przeprowadzenia analizy porównawczej w aspekcie zgodności przekonań współmałżonków odnośnie do podjętej decyzji życiowo doniosłej.

Każdy badany mężczyzna (M) i kobieta (K) wypełniali trzy kwestionariusze decyzyjne w odniesieniu do trzech wymienionych perspektyw. Każdej wyszczególnionej dziedzinie procesu decyzyjnego przyporządkowano pytania zawarte w kwestionariuszach. W ten sposób otrzymano dane, które poddano analizie, wykorzystując następujące typy porównań (za: Walesa, 1978).

Tab. 1. Typy porównań w odniesieniu do kolejnych perspektyw

Perspektywa decyzyjna	Typ porównania
I	M1-K1
II	M1-K2 K1-M2 M2-K2
III	M2-K3 K2-M3 M3-K3

W ramach perspektywy I ujmujemy rzeczywistą zgodność przekonań małżonków. Występuje tu tylko jedna, ale zarazem najbardziej podstawowa różnica między przekonaniem mężczyzny i kobiety odnośnie do podjętej decyzji życiowo doniosłej (M1-K1). W II perspektywie decyzyjnej rejestrujemy, jak

współmałżonek odbiera (percypuje) przekonania swego partnera. Ujmujemy różnice między tym, co myśli kobieta, a tym, co przypuszcza jej partner, że ona myśli o jego decyzji (K1-M2). Analogiczna różnica zachodzi między myśleniem mężczyzny a przypuszczeniem jego partnerki (M1-K2), a także różnica między tym, co partnerzy przypuszczają nawzajem o swojej decyzji zawarcia małżeństwa (M2-K2). Natomiast w III perspektywie ujmujemy odzwierciedlenie w świadomości współmałżonka percepcji partnera, dotyczącej jego (współmałżonka) przekonania. Obrazują to różnice dotyczące porównania w świadomości mężczyzny sądu partnerki o jego decyzji z tym sądem (M3-K2) i na odwrót (M2-K3) oraz porównania odzwierciedlonych w świadomości małżonków sądów współpartnerów o swojej decyzji nawzajem (M3-K3).

Powyższy wybór typów porównań podyktowany był analizą zgodności między małżonkami ze względu na długość stażu małżeńskiego.

Stopień zgodności przekonań badanych par określono za pomocą 4-stopniowej skali: 0 – zupełny brak zgodności; 1 – bardzo małe podobieństwo (tylko w 1 elemencie); 2 – średnie podobieństwo (2, 3 elementy); 3 – zupełne podobieństwo.

Ocena trafności teoretycznej i fasadowej dla metod IV, V i VI została dokonana przez zespół 10 sędziów kompetentnych. Z kolei ocena rzetelności – poprzez powtórne badanie 10 par małżeńskich (Ożarowska, 1991; Ożarowski, 1991).

II. ANALIZA WYNIKÓW

Zaprezentowane zostaną tylko niektóre z uzyskanych wyników, uznane przez nas za szczególnie istotne dla omawianego problemu badawczego.

Wraz ze wzrostem długości stażu małżeńskiego rośnie również różnica w kierunku koncentracji odnośnie do swojej decyzji, dlatego zauważalna jest bardzo istotna statystycznie różnica zachodząca między grupami A i C w zakresie I perspektywy ($\chi^2 = 22,363$; $p < 0,001$). Podobnie świadczyć o tym może różnica między grupami B i C, także w I perspektywie ($\chi^2 = 15,268$; $p < 0,001$) oraz A i C w zakresie widzenia swojej decyzji oczami partnera, czyli w III perspektywie ($\chi^2 = 4,077$; $p < 0,05$). Grupa najstarszych stażem małżonków przypisuje sobie najwięcej wypowiedzi o charakterze idiocentrycznym.

Tab. 2. Rozkład procentowy odpowiedzi oraz rozkład wartości χ^2 (df = 1) i poziomów istotności dla danych dotyczących dziedziny „Kierunek koncentracji decyzji”

Kategoria i podkategorie	Perspektywa decyzyjna	A %	B %	C %	A/B	B/C	A/C
a – kierunek koncentracji							
1. Idiocentryczny	I	45	49	54	0,686	15,268***	22,363***
	II	46	50	44	3,682	3,957*	0,006
	III	45	47	50	1,265	0,902	4,077*
2. Allocentryczny	I	55	51	46	3,329	1,127	0,583
	II	54	52	56	0,059	0,977	1,518
	III	55	53	50	0,063	0,581	0,261

$p < 0,05$; *** $p < 0,001$

Istotna statystycznie różnica między grupami B i C w II perspektywie ($\chi^2 = 3,975$; $p < 0,05$) pozwala wnioskować, że małżonkowie ze średnią długością stażu istotnie częściej spostrzegają idiocentryczne ukierunkowanie decyzji u swego partnera. Najstarsi zaś małżonkowie zauważają u swych partnerów najmniej tych nastawień. Zaobserwować też można u nich najwięcej nastawień allocentrycznych, które przypisują swym małżonkom.

Tab. 3. Rozkład procentowy odpowiedzi oraz rozkład wartości χ^2 (df = 1) i poziomów istotności dla danych dotyczących dziedziny „Świadomość”

Kategoria i podkategorie	Perspektywa decyzyjna	A %	B %	C %	A/B	B/C	A/C
a – ze względu na strukturę, głębię, moc regulacyjną							
1. Wiadomości	I	7	14	22	4,127*	9,000**	23,113***
	II	12	14	26	0,310	14,516**	18,457***
	III	12	8	24	1,500	20,480***	12,071***
2. Pojęcia, znaczenia	I	22	21	18	0,069	0,731	1,246
	II	26	23	15	0,074	0,019	0,018
	III	22	27	21	0,066	0,075	0,754
3. Wiedza, rozumienie	I	30	28	30	0,000	4,840*	4,840*
	II	22	29	30	1,241	5,069*	11,538***
	III	36	37	27	0,281	0,182	0,011

4. Przekonania	I	33	32	26	0,045	0,653	1,042
	II	31	28	25	0,063	2,253	1,571
	III	24	24	25	0,153	2,800	1,658
5. Światopogląd	I	8	5	4	0,529	0,250	0,052
	II	8	5	4	0,286	0,077	0,666
	III	5	4	3	0,153	0,400	0,076
b – ze względu na rozwój procesów myślowych							
1. Percepcja intelektualna	I	28	30	42	0,108	6,451*	8,181**
	II	27	43	45	4,569*	4,033*	16,643***
	III	23	24	46	0,296	11,377***	15,069***
2. Myślenie	I	50	53	31	0,247	4,101*	2,239
	II	52	39	31	1,922	0,269	0,575
	III	46	61	31	4,232*	,469**	1,086
3. Wartościowanie	I	22	17	27	0,666	6,391*	3,000
	II	21	18	24	0,200	3,947*	0,575
	III	31	15	23	4,245*	2,880	1,086
c – ze względu na orientację							
1. Na siebie	I	68	67	72	0,003	1,541	1,690
	II	67	71	69	0,087	0,031	0,014
	III	69	75	70	0,000	0,171	0,171
2. Na obiektywną rzeczywistość	I	32	33	28	0,112	0,591	0,187
	II	33	29	31	0,500	0,200	0,067
	III	31	25	30	2,513	0,925	0,392
d – ze względu na genezę świadomości							
1. Własne przemyślenia	I	50	65	42	2,000	11,428***	3,967*
	II	55	54	44	0,368	1,263	2,983
	III	55	57	49	0,000	5,165*	5,165*
2. Własne przeżycia	I	30	22	41	1,657	4,050*	0,538
	II	35	29	37	1,531	1,051	0,045
	III	30	28	35	0,120	0,057	0,342
3. Przekaz z zewnątrz	I	19	13	17	2,688	0,243	1,333
	II	10	17	19	1,484	0,024	1,882
	III	15	15	16	0,000	0,444	0,444

$p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Analizując wyniki dotyczące podkategorii świadomości widzimy, że w miarę przyjmowania kolejnej perspektywy zaistniałe różnice między grupami B i C są coraz bardziej istotne i wynoszą kolejno: w perspektywie I ($\chi^2 = 9,000$; $p < 0,01$), II ($\chi^2 = 14,516$; $p < 0,001$) oraz III ($\chi^2 = 20,480$; $p < 0,001$).

Zupełnie odwrotna tendencja – malejąca – zachodzi między grupami małżonków o najkrótszym i najdłuższym stażu. Obserwujemy bardzo istotną statystycznie różnicę między grupami A i C w obrębie I perspektywy ($\chi^2 = 23,113$; $p < 0,001$), następnie II perspektywy ($\chi^2 = 18,457$; $p < 0,001$) oraz III ($\chi^2 = 12,071$; $p < 0,001$). Warto odnotować, że im dłużej trwa związek małżeński, tym więcej pojawia się odpowiedzi uwzględniających rolę percepcji intelektualnej jako aspektu świadomości w podejmowaniu decyzji życiowo doniosłej. Co ważne, istnieje istotna różnica zachodząca między grupami B i C w perspektywie I ($\chi^2 = 6,451$; $p < 0,05$), II ($\chi^2 = 4,033$; $p < 0,05$), a także III ($\chi^2 = 11,377$; $p < 0,001$). Analogicznie widoczne są istotne różnice między grupami A i C także we wszystkich perspektywach kolejno: I ($\chi^2 = 8,181$; $p < 0,01$), II ($\chi^2 = 16,643$; $p < 0,001$) i III ($\chi^2 = 15,069$; $p < 0,001$).

Uzyskane wyniki zdają się potwierdzać pogląd wielu badaczy (por. Rostowski, 1987; Rożnowska, 1987), iż młodzi małżonkowie zwracają większą uwagę na czynniki natury emocjonalnej i bardziej nimi się kierują, w przeciwieństwie do par o długim stażu, dla których główne znaczenie ma refleksja, umiejętność wejścia w rolę partnera właśnie poprzez percepcję intelektualną.

Analizując wyniki badań podkategorii dotyczącej genezy świadomości, możemy zauważyć dane sprzeczne z powyższym poglądem. W odniesieniu bowiem do podkategorii własnych przemyśleń widoczna jest istotna różnica między grupami B i C w I perspektywie ($\chi^2 = 11,428$; $p < 0,001$) i II ($\chi^2 = 5,165$; $p < 0,05$); analogiczne różnice obserwujemy również między grupami A i C w perspektywie I ($\chi^2 = 3,967$; $p < 0,05$) oraz III ($\chi^2 = 5,165$; $p < 0,05$). W tym aspekcie świadomości małżonkowie o najdłuższym stażu nie kierują się względami racjonalnymi, lecz – wbrew oczekiwaniom – raczej względami emocjonalnymi. Okazuje się, że małżonkowie z tej grupy najbardziej różnią się od innych grup pod względem ujmowania własnych przemyśleń, w odniesieniu zarówno do swojej decyzji, jak i swojej decyzji widzianej oczami partnera.

Następne z przytoczonych tu wyników dotyczą kategorii użyteczności, która odnosi się do pytań o wartość, uwagę czy znaczenie konsekwencji, skutków i strat oraz o zadowolenie płynące z podjętej decyzji.

Tab. 4. Rozkład procentowy odpowiedzi oraz rozkład wartości χ^2 (df = 1) i poziomów istotności dla danych dotyczących dziedziny „Użyteczność”

Kategoria i podkategorie	Perspektywa decyzyjna	A %	B %	C %	A/B	B/C	A/C
a – kierunek odniesienia							
1. Dla siebie	I	74	86	68	0,008	1,000	0,180
	II	74	86	70	0,008	1,633	1,432
	III	76	78	71	0,031	0,419	0,681
2. Dla innych	I	26	14	32	4,235*	6,081*	0,184
	II	26	14	30	4,235*	4,235*	0,000
	III	24	22	29	0,243	0,641	0,095

* $p < 0,05$

Najbardziej interesujące nas różnice między grupami małżonków zachodzą w stosunku do kierunku odniesienia użyteczności, zwłaszcza ukierunkowania na innych. Grupy A i B w perspektywie I ($\chi^2 = 4,235$; $p < 0,05$) oraz grupy B i C także w perspektywie prostej ($\chi^2 = 6,081$; $p < 0,05$) różnią się w sposób istotny. Podobna sytuacja zachodzi w odniesieniu do metaperspektywy, gdzie zauważamy istotną różnicę między grupami A i B ($\chi^2 = 4,235$; $p < 0,05$) oraz B i C ($\chi^2 = 4,235$; $p < 0,05$). W pozostałych analizowanych aspektach nie stwierdzono żadnych istotnych różnic.

Widzimy, że najstarsi stażem małżonkowie dostrzegają korzyści płynące z podjętej decyzji zarówno przez siebie, jak i przez partnera w użyteczności dla innych. Znajdujemy tu potwierdzenie wcześniejszych oczekiwań, że małżonkowie będący w fazie wtórnej biorą pod uwagę perspektywę wspólnie przeżytych lat, a także to, że wspólnie wychowali dzieci, którym dalej pomagają.

Prezentując dane odnoszące się do zgodności przekonań małżonków w podjętej decyzji życiowo doniosłej oczekiwano, że badane grupy małżonków będą różniły się między sobą pod względem zgodności przekonań odnośnie do poszczególnych dziedzin decyzji życiowo doniosłej, dotyczącej zawarcia małżeństwa.

Przyjmowanie perspektywy partnera, zobrazowane przez wyniki dotyczące zgodności przekonań małżonków, najwyraźniej uwidacznia się w odniesieniu do dziedziny dotyczącej kierunku koncentracji decyzji.

Tab. 5. Wartości testu t ($df = 48$) różnic między grupami A, B i C dla dziedziny „Kierunek koncentracji decyzji”

Perspektywa decyzyjna	Typ porównania	A		B		C		Istotność testu t-Studenta		
		M	Sd	M	Sd	M	Sd	A-B	B-C	A-C
I	M1-K1	2,65	0,35	2,59	0,54	1,91	0,84	–	0,01	0,001
II	M1-K2	2,69	0,40	2,57	0,51	2,25	0,91	–	–	0,05
	K1-M2	2,61	0,45	2,48	0,50	2,12	0,69	–	0,05	0,01
III	M2-K2	2,56	0,49	2,37	0,48	2,09	0,84	–	–	0,05
	M2-K3	2,67	0,40	2,43	0,61	2,11	0,79	–	–	0,01
	K2-M3	2,49	0,47	2,55	0,54	2,17	0,88	–	–	–
	M3-K3	2,73	0,41	2,31	0,64	1,92	0,94	0,05	–	–

Szczególnie istotna różnica zachodzi między parami małżeńskimi z grup A i C w zakresie I perspektywy ($t = 4,11$; $df = 48$; $p < 0,001$). Podobne różnice w zgodności przekonań zachodzą między tymi grupami w perspektywie II, a zwłaszcza III – odnośnie do porównania sądów współpartnerów o swojej decyzji nawzajem ($t = 3,97$; $df = 48$; $p < 0,001$). Pozwala to wysnuć wniosek, że bez względu na punkt widzenia mężczyzn i kobiet na decyzję swoją i swego partnera istnieje znaczna różnica między małżonkami o najkrótszym stażu a parami o stażu najdłuższym. Młodzi małżonkowie mają bowiem mniej wątpliwości w wyniku podjętej decyzji niż najstarsi małżonkowie, chociażby z tego powodu, że znają się stosunkowo krótko. Pary o najdłuższym stażu, odnosząc się do kierunku koncentracji decyzji swojej czy partnera, brały pod uwagę swoje całe wieloletnie doświadczenie.

Wniosek ten staje się jeszcze bardziej zrozumiały, gdy porównamy wyniki dotyczące grup B i C, które różnią się w zgodności co do określenia kierunku koncentracji decyzji znacznie mniej niż grupy A i C, a mianowicie tylko w dwóch typach porównań odnoszących się do perspektywy I ($t = 3,42$; $df = 48$; $p < 0,01$) oraz II ($t = 2,04$; $df = 48$; $p < 0,05$).

Prawie zupełna zgodność przekonań w tej kategorii co do decyzji swojej i partnera zachodzi natomiast w odniesieniu do grup A i B, które różnią się między sobą istotnie statystycznie tylko w perspektywie III ($t = 2,82$; $df = 48$; $p < 0,01$) odnośnie do typu porównania dotyczącego percypowania swojej

decyzji oczami partnera przez oboje współmałżonków (M3-K3), co wiąże się z mniejszą umiejętnością wchodzenia głębiej w perspektywę partnera (meta-metaperspektywę) u ludzi o krótkim stażu małżeńskim.

Z kolei w odniesieniu do dziedziny świadomości zauważamy zupełnie odmienną sytuację. Istotne różnice w zgodności zachodzą tylko między grupami A i B we wszystkich analizowanych perspektywach decyzyjnych.

Tab. 6. Istotności testu t ($df = 48$) dotyczące różnic między grupami A, B i C dla dziedziny „Świadomość”

Perspektywa decyzyjna	Typ porównania	A		B		C		Istotność testu t-Studenta		
		M	Sd	M	Sd	M	Sd	A-B	B-C	A-C
I	M1 – K1	1,72	0,63	1,35	0,50	1,47	0,42	0,05	–	–
II	M1 – K2	1,77	0,57	1,41	0,59	1,93	0,67	0,05	–	–
	K1 – M2	1,75	0,69	1,31	0,62	1,78	0,53	0,05	–	–
	M2 – K2	1,65	0,66	1,51	0,65	1,65	0,56	–	–	–
III	M2 – K3	1,79	0,73	1,41	0,55	1,65	0,69	0,05	–	–
	K2 – M3	1,69	0,67	1,40	0,57	1,63	0,62	–	–	–
	M3 – K3	1,59	0,70	1,21	0,41	1,47	0,45	0,05	–	–

Różnica w zgodności przekonań między grupami A i B zachodzi w perspektywie prostej ($t = 2,32$; $df = 48$; $p < 0,05$). W metaperspektywie różnice zgodności zachodzą co do rozumienia świadomości wyrażanej przez mężczyzn w swej decyzji oraz przez kobiety opisujące decyzję partnera (czyli M1-K2) ($t = 2,19$; $df = 48$; $p < 0,05$) i odwrotnie (czyli K1-M2) ($t = 2,38$; $df = 48$; $p < 0,05$). Także w meta- metaperspektywie widoczne są istotne statystycznie różnice w zgodności przekonań odnoszące się do porównania w świadomości kobiety sądu partnera o jego decyzji z tym sądem (M2-K3) ($t = 2,04$; $df = 48$; $p < 0,05$) oraz sądów współmałżonków o swojej decyzji nawzajem (M3-K3) ($t = 2,32$; $df = 48$; $p < 0,05$).

Różnice te wskazują, że pary o najkrótszym stażu małżeńskim są najbardziej zgodne odnośnie do określania świadomości podjętej decyzji zarówno przez siebie, jak i przez partnera.

W odpowiedziach na pytania dotyczące dziedziny użyteczności wyników decyzji życiowo doniosłej, zgodnie z oczekiwaniami, zgodność przekonań wszystkich badanych grup małżonków była jednakowo duża.

Tab. 7. Istotności testu t ($df = 48$) dotyczące różnic między grupami A, B i C dla dziedziny „Użyteczność”

Perspektywa decyzyjna	Typ porównania	A		B		C		Istotność testu t-Studenta		
		M	Sd	M	Sd	M	Sd	A-B	B-C	A-C
I	M1 – K1	2,16	0,58	2,28	0,76	2,00	0,81	–	–	–
II	M1 – K2	2,27	0,59	2,27	0,53	2,03	0,91	–	–	–
	K1 – M2	2,23	0,61	2,12	0,71	2,20	0,69	–	–	–
	M2 – K2	2,07	0,65	2,04	0,80	1,92	0,91	–	–	–
III	M2 – K3	2,25	0,59	2,01	0,85	2,07	0,81	–	–	–
	K2 – M3	2,11	0,72	2,21	0,79	1,91	0,95	–	–	–
	M3 – K3	2,17	0,58	2,11	0,85	1,81	0,73	–	–	–

Przewidywano, że w dziedzinie użyteczności nie będzie istotnych statystycznie różnic zgodności przekonań zarówno ze względu na charakter podjętej decyzji, z której większość par była usatysfakcjonowana, jak i charakter badanych par małżeńskich, które deklarowały się jako związki religijne, były zadowolone ze wspólnego życia i siebie nawzajem.

III. DYSKUSJA WYNIKÓW

W świetle uzyskanych wyników badań zauważamy zachodzącą ogólną prawidłowość, iż wraz ze wzrostem długości stażu małżonkowie odznaczają się coraz większą umiejętnością wchodzenia w perspektywę swego partnera. Pozostaje to w sprzeczności do wyników badań uzyskanych m.in. przez Thomasa i in. (1997), którzy wykazali, że małżeństwa o krótszym stażu osiągały znacznie większe empatyczne zrozumienie. Należy jednak podkreślić, że nie jest to tendencja jednorodna, przebiegająca wyraźnie wśród poszczególnych

grup małżeństw, gdyż w ramach analizowanego procesu decyzyjnego odkryto, że istnieją dziedziny, które nie potwierdzają postawionej na wstępie hipotezy.

Jedną z prawidłowości jest to, że najmłodszy małżonkowie odznaczają się względem siebie bardziej allocentrycznym niż idiocentrycznym nastawieniem (por. tab. 1). Jest to zgodne z faktem, że podstawowym zadaniem, jakie stawiają przed sobą, jest wzajemne wspieranie się w zadaniach rozwojowych. Powinni być zatem bardziej skoncentrowani na osobie partnera, co potwierdzają uzyskane wyniki dotyczące zgodności przekonań w określaniu kierunku koncentracji decyzji.

Stwierdzono, że w odniesieniu do sposobu określania świadomości małżonkowie o najkrótszym stażu – w porównaniu z innymi badanymi grupami – najwięcej uwagi poświęcili czynnikom emocjonalnym. Zaskakujący natomiast okazał się wynik badania zgodności przekonań w decyzji swojej i współmałżonka co do podkategorii świadomości – rozumienia. Spośród wszystkich bowiem badanych par największą zgodnością cechowały się nie najstarsze, lecz najmłodsze pary. Jest to zgodne z wynikami uzyskanymi przez innych badaczy (Łobodzińska, 1974), którzy zauważyli, że młodzi małżonkowie stanowią ostatnio pary bardziej homogeniczne, odznaczające się podobieństwem cech demograficznych i społecznych.

Badania wykazały, że odnośnie do dziedziny użyteczności uwidocznia się prawidłowość polegająca na tym, iż małżeństwa będące w fazie pierwotnej w największym stopniu uwzględniały użyteczność dla siebie. Tym samym podkreślały, że liczą się dla nich – bardziej, niż dla innych grup małżeństw – korzyści osobiste, wartości materialne. Także oni przywiązywali najmniejszą wagę do użyteczności o aspektach negatywnych. Młodzi małżonkowie nastawieni są bardziej hedonistycznie. Ta przyjemnościowo ukierunkowana motywacja jest współcześnie szczególnie widoczna. Wiąże się to niewątpliwie z oczekiwaniem, że w tym okresie będą oni skoncentrowani zwłaszcza na sobie, gdyż właśnie wtedy najsilniejsza jest potrzeba emocjonalnego kontaktu. Jeżeli spróbujemy do tego oczekiwania odnieść czynniki decydujące o powodzeniu w związku małżeńskim, to możemy stwierdzić, że najmłodszy małżonkowie wykazali się jeszcze dość ograniczoną zdolnością do empatycznego odbierania swego partnera. Także dojrzałość psychiczna, czyli pewien typ realistycznego myślenia, jak sądzą badacze (Kelly, Conley, 1987; Long, Andrews, 1990; Davis i in., 1996), nie jest jeszcze dla nich w pełni dostępna, o czym świadczą m.in. rezultaty odnoszące się do użyteczności wyników podjętej decyzji.

Małżonkowie będący w fazie rodzicielskiej patrzą na wiele kwestii przez pryzmat swych nowo przyjętych ról – jako rodzice. Dotyczy to także procesu decyzyjnego, zwłaszcza gdy odnosi się on do decyzji o zawarciu małżeństwa. Pary o średnim stażu zauważają, zgodnie z oczekiwaniami, najczęściej idiocentrycznych ukierunkowań dotyczących decyzji u swoich partnerów, czyli w metaperspektywie. Potwierdzenie tego znajdujemy również w wynikach obrazujących zgodność różnic między małżonkami w odniesieniu do kierunku koncentracji decyzji.

Jako niezgodny z przyjętą hipotezą wart odnotowania jest wynik dotyczący użyteczności dla innych, którą małżonkowie o średniej długości trwania związku wymieniali najrzadziej. Właśnie w tej grupie, którą cechowało stabilizowanie się jako wzajemna obecność partnerów, należało spodziewać się znacznie wyższych wyników w tej podkategorii. Dodać można, że na percypowanie użyteczności decyzji życiowo doniosłej, jaką oboje partnerzy podjęli ileś lat temu, duży wpływ ma ogólnie obserwowany w różnych badaniach (Braun-Gałkowska, 1976), przypadający na okres 5-9 lat po ślubie, spadek wskaźnika zadowolenia małżeńskiego, który po okresie przejściowym, w następnych latach trwania związku (10-14 lat po ślubie), wydatnie wzrasta.

Analiza zgodności przekonań poszczególnych aspektów procesu decyzyjnego pozwala na stwierdzenie, że grupę o średnim stażu różnicowały w większości wyniki odnoszące się do grupy o stażu najkrótszym.

Ogólnie małżonkowie z grupy B charakteryzują się większą dbałością w realizacji potrzeb, preferencji i oczekiwań zarówno własnych, jak i partnera niż małżeństwa najmłodsze. Są jednak skoncentrowani na swych dzieciach, co przeszkadza w osiągnięciu umiejętności głębokiego przyjmowania perspektywy partnera. Natomiast małżeństwa w fazie postparentalnej cechuje utrzymująca się często na poziomie określonym we wcześniejszej fazie stabilizacja, która zależna jest od występowania właściwego poziomu zgodności między partnerami. Wyniki innych badań (Rostowski, 1987) także pokazują, że ów poziom zgodności prowadzi do określenia podstawowego dla dobrze funkcjonującego małżeństwa czynnika, jakim jest podobieństwo między partnerami małżeńskimi, istniejące głównie ze względu na bogactwo form ich społecznych zachowań. Czy wśród najstarszych stażem par obserwujemy to podobieństwo?

Zwróćmy uwagę, że małżonkowie będący w fazie wtórnej najbardziej spośród wszystkich małżeństw nadawali idiocentryczne ukierunkowanie swej decyzji. Jest to niezgodne z naszymi oczekiwaniami, ale też wynik dotyczący metaperspektywy, który jest znacznie niższy niż w pozostałych dwóch gru-

pach, pozwala na zadowalające wyjaśnienie. Widoczne jest to, że najstarsi małżonkowie potrafią dobrze wczuć się w położenie swych życiowych partnerów, stąd też przydzielają im najmniej idiocentrycznych ukierunkowań – przy największej liczbie ukierunkowań allocentrycznych, co ma związek z dużym poczuciem odpowiedzialności za podjętą decyzję, czego nie zauważyliśmy w takim stopniu u pozostałych małżeństw.

Również w dziedzinie „świadomość” zauważamy wynik niezgodny z naszymi oczekiwaniami. Spodziewaliśmy się, że najstarsi stażem małżonkowie będą skoncentrowani bardziej na własnych przemyśleniach niż na przeżyciach czy stanach emocjonalnych (Cieślak, 1989). Uzyskane wyniki wykazują odwrotną tendencję.

Podkreślenia wymaga fakt, że kształtowanie się zdolności przyjmowania perspektywy partnera małżeńskiego można w pełni zaobserwować jednak dopiero w dziedzinie użyteczności. Najstarsze stażem pary skoncentrowały się na wyrażaniu użyteczności dla innych. Świadczy to o dojrzałym sposobie patrzenia na decyzję swoją i swego partnera.

Spośród wyodrębnionych dziedzin procesu decyzyjnego czas trwania małżeństwa okazał się czynnikiem istotnie różnicującym w zakresie świadomości i użyteczności. Przy czym przyjmowanie meta- i meta- metaperspektywy okazało się najbardziej różnicujące wśród małżeństw o najdłuższym stażu. Tym samym właśnie ta grupa wykazała się umiejętnością najgłębszego przyjmowania perspektywy partnera.

Wzrost zadowolenia w małżeństwie, jako jeden z wyznaczników przyjmowania perspektywy partnera, okazał się natomiast czynnikiem nieróżnicującym. Długość stażu małżeńskiego nie odegrała tutaj istotnej roli. Świadczą o tym wyniki dotyczące dziedziny użyteczności, gdzie małżonkowie najmłodszy stażem wykazali najwięcej zadowolenia. Przy czym należy zaznaczyć, że wszystkie badane pary miały bardzo zbliżony do siebie poziom zgodności przekonań w wyrażaniu zadowolenia z podjętej decyzji.

Nie została natomiast potwierdzona ta część hipotezy, która zakłada, że grupa małżeństw będących w fazie rodzicielskiej będzie w sposób jednoznacznie głębszy przyjmować perspektywę partnera niż pary będące w fazie pierwotnej. Badanie zgodności nie potwierdziły tego poglądu, szczególnie w zakresie określania świadomości czy wyrażania użyteczności dla innych.

Wyniki badań przeprowadzonych w ostatnich latach wskazują na duże znaczenie przyjmowania perspektywy dla jakości więzi międzyludzkich. Wynika to z dwóch zasadniczych wniosków: a) przyjmowanie perspektywy partnera koreluje dodatnio z zadowoleniem partnera, które płynie ze wzajemnej

relacji; b) zadowolenie ze wzajemnej relacji jest pozytywnie związane z postrzeganiem partnera. Ponadto pozostawanie w związku małżeńskim z osobą, która potrafi kompetentnie przyjmować perspektywę, jest wyznacznikiem małżeńskiego dopasowania.

Wielu badaczy (m.in. Murray i in., 1996; Neuberg i in., 1997) utrzymuje, że efektywna komunikacja małżonków oparta jest na zdolności jednostek do właściwej oceny kognitywnej i afektywnej stanów swych partnerów podczas codziennego życia. Shestowsky i in. (1998) zaś dodają, że indywidualne zróżnicowanie w zakresie potrzeby poznania odgrywa istotną rolę w dokonywaniu decyzji, zwłaszcza decyzji w diadzie. Niniejsze badania stanowią potwierdzenie tych poglądów.

Prezentowane wyniki badań są wciąż pierwszymi krokami przybliżającymi nas do zrozumienia stopnia, w jakim oddziałują na nas doświadczenia innych. Sądzimy, tak jak Bateson (1997), że mogą one inicjować bardziej wartościową pomoc, jaką świadczą sobie partnerzy w różnych sytuacjach życiowych. Ponadto pomagają w lepszym zrozumieniu wpływu przyjmowania perspektywy partnera na struktury poznawcze.

Korzyścią płynącą z uzyskanych wyników badań może być też ich zastosowanie w terapii małżeńskiej, jednak pod pewnym warunkiem. Jeśli bowiem przyjmowanie perspektywy partnera nie jest związane z podobieństwem pod względem cech, jak sądzi Long (1993), lecz wpływa na charakterystykę małżeństwa, to trenowanie tej umiejętności przez każdego z małżonków osobno będzie nieadekwatnie wpływało na wzrost jakości związku małżeńskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Abramson L. Y., Seligman M. E., Teasdale J. D. (1978). Learned helplessness in humans. Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74.
- Batson C. D. (1997). Self-other merging and the empathy – altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 517-522.
- Braun-Gałkowska M. (1976). Psychospołeczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa. *Roczniki Nauk Społecznych*, 4, 210-236.
- Braun-Gałkowska M. (1980). *Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa*. Warszawa: PWN.
- Cedro E. (1984). *Rozumienie pełnej religijności przez wybrane grupy młodzieży*. Mps Arch. KUL.

- Cieślak K. (1989). Geneza i rozwój podejścia interakcyjnego w badaniach małżeństwa i rodziny. *Problemy Rodziny*, 6, 37-48.
- Cohen M. S. (1993). Three paradigms for viewing decision biases. [W:] G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, C. Zsombok (red.), *Decision making in action: Models and methods*. New Jersey: Ablex Publishing Corp., s. 233-259.
- Coleman J. (1980). *The nature of adolescence*. New York: McGraw-Hill.
- Davis M., Conklin L., Smith A., Luce C. (1996). Effects of perspective taking on the cognitive representation of persons. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 713-726.
- Harvey J. H. (1987). Attributions in close relationship: Research and theoretical developments. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 5, 420-434.
- Janicka I. (1993). Empatia a poziom otwartości partnerów. *Przegląd Psychologiczny*, 1, 29-48
- Janis I., Mann K. (1977). *Decision making. A psychological analysis of conflict, choice and commitment*. New York: Wiley.
- Jurczyk L. (1984). *Ideal chrześcijanina w rozumieniu młodzieży* (mps Arch. KUL).
- Kelly E. L., Conley J. J. (1987). Personality and compatibility. A prospective analysis of marital stability and marital satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 27-40.
- Laskowski J. (1987). *Trwałość wspólnoty małżeńskiej*. Warszawa: PWN.
- Long E. C. (1993). Perspective-taking differences between high- and low- adjustment marriages: Implications for those in intervention. *The American Journal of Family Therapy*, 21, 248-259.
- Long E. C., Andrews D. W. (1990). Perspective taking as a predictor of marital adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 126-131.
- Łobodzińska W. (1974). *Rodzina w Polsce*. Warszawa: WSiP.
- Markus H. R., Kitayama S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review*, 98, 2, 224-253.
- Murray S. L., Holmes J. G., Griffin D. W. (1996). The benefits of positive illusions: Idealization and the construction of satisfaction on close relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 79-98.
- Neuberg S. L., Cialdini R. B., Brown S. L., Luce C., Sagarin B. J. (1997). Does empathy lead to anything more than superficial helping? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 510-516.
- Ożarowska M. (1991). *Przyjmowanie perspektywy partnera małżeńskiego w zakresie jego decyzji życiowo doniosłej. Studium porównawcze kobiet i mężczyzn* (niepublikowana praca doktorska, mps Arch. KUL).
- Ożarowski W. (1991). *Przyjmowanie perspektywy partnera w dokonywaniu decyzji życiowo doniosłej. Badania empiryczne małżonków o różnym czasie trwania związku* (niepublikowana praca doktorska, mps Arch. KUL).
- Payne J., Bettman J. R., Coupey E., Johnson E. J. (1993). A constructiv process view of decision making: Multiple strategies in judgment and choice. [W:] O. Huber, J. Mumpower, J. van der Pligt, P. Koele (red.), *Current themes in psychological decision research*. Amsterdam: North-Holland, s. 121-143.
- Pfister H. R., Bohm G. (1992). The function of concrete emotions in marital decision making. *Acta Psychologica*, 80, 199-211.

- Rostowski J. (1987). *Zarys psychologii małżeństwa. Psychologiczne uwarunkowania dobrego związku małżeńskiego*. Warszawa: PWN.
- Rożnowska A. (1987). *Zależność spostrzegania osób od płci przedmiotu oraz podmiotu spostrzegania*. Słupsk: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Shestowsky D., Fabrigar L. R., Wegener D. T. (1998). Need for cognition and interpersonal influence: Individual differences in impact on dyadic decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1317-1328.
- Thomas G., Fletcher G. J., Lange C. (1997). On-line empathic accuracy in marital interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 839-850.
- Walesa Cz. (1978). Rozwój zgodności przekonań religijnych i praktyk współmałżonków oraz jej związku z zadowoleniem z małżeństwa. *Roczniki Filozoficzne*, 26(4), 91-113.
- Walesa Cz. (1987). *Psychologiczna analiza decyzji życiowo doniostych*. Lublin: RW KUL.
- Ziemska M. (1977). *Rodzina a osobowość*. Warszawa: PWN.

ACCEPTING THE PERSPECTIVE OF THE SPOUSE
AS REGARDS HIS OR HER MOMENTOUS DECISION

S u m m a r y

The research sought to answer the question whether the duration of a marital relationship affects the spouse's ability to accept his or her partner's perspective. This has been done on the basis of the process of a momentous decision.

25 couples have been examined in each of the three different stages of marital life (group A = 0-4 years of marital life, group B = 5-18 years and group C = more than 18 years). They all varied as regards the number of children. The data have been gathered by means of three questionnaires for examining momentous decisions, referring to three perspectives (simple, metaperspective and meta-metaperspective), all of them based on the determined domains of the decision-making process. In order to study essential differences between the results test x2 has been used. Taking into consideration the degree of the agreement of beliefs between the spouses as regards the duration of their marriage, t-Student test has been used.

The duration of marriage has turned out to be an essential factor as regards awareness and usefulness. Assuming meta- and meta-metaperspective has turned out to be most varied among the couples who have lived together the longest time. At the same time this group was most capable of accepting the partner's perspective.

Translated by Jan Kłós